

ERNEST
MARTÍNEZ FERRANDO

OBRA NARRATIVA COMPLETA

EDICIÓ I INTRODUCCIÓ DE
VICENT ALONSO

institució
alfons el magnànim
centre valencià
d'estudis i d'investigació

BIBLIOTECA D'AUTORS VALENCIANS — 69

VALÈNCIA, 2021

Col·lecció fundada per

JOAN FUSTER

Dirigida per

ENRIC SÒRIA

Codirigida per

VICENT J. ESCARTÍ

Edició composta amb els tipus Optima Bold i Le Griffe StD per a la coberta, i Caslon 540 LT StD per a l'interior, impresa sobre paper Biblioprint extra blanc de 60 g/m²

© 2021, de la introducció i l'edició: Vicent Alonso
Catalina

© 2021, Hereus de Jesús Ernest Martínez Ferrando

© 2021, d'aquesta edició:

Institució Alfons el Magnànim

Centre Valencià d'Estudis i d'Investigació

Diputació de València

Corona, 36 — 46003 València

Tel.: +34 963 883 169

contacte@alfonselmagnanim.com

www.alfonselmagnanim.net

ISBN: 978-84-7822-810-2

DL: V-81-2021

Coberta creada per ARTS GRÀFIQUES SOLER

Disseny de la col·lecció: FÈLIX BELLA

Il·lustració de les guardes: FOTOTECA.CAT-JESÚS ERNEST

MARTÍNEZ FERRANDO

Maquetació: GRÀFIQUES VIMAR, S.L. — PICANYA

Impressió: BLANCH & BLANCH, S.L. — VALÈNCIA

SUMARI

INTRODUCCIÓ	11
OBRA NARRATIVA COMPLETA	61
1. El farsant i l' enamorada (Conte idíl·lic) (1919)	63
2. Històries i fantasies (1924)	131
HISTÒRIES	
Remor de veus al cementiri	131
Sor Isabel conta una història	141
Un racó de muntanya	160
La marquesa	175
Andreu Oliva, el galantejador singular (Esbós per a una farsa)	187
Don Paquito	199
El desig de la superiora	220
Bromes del diable	228
Aquells torrons de Nadal...	239
El suïcidi d'en Rafel Galiana	249
L'arca de Noé, S. A.	260
FANTASIES	
El misteri de la catedral	275
De com els sants volien menjar maduixes	294
3. Destí, flagell incògnit (Narració poemàtica) (1930)	305
4. Una dona s'atura en el camí (1935)	367
5. El petit Rovira (1936)	495

6. Primavera inquieta (Estats ànims d'un nen adolescent) (1947)	529
Pròleg	529
La botiga de llibres vells	
(El nen i les persones grans)	536
Jugant amb un món antic	
(El trenca-records)	543
Carnaval humil (Melancolia)	553
El senyor misteri (La folla imaginació)	559
Nadal intens (Felicitat)	568
Les finestretes de l'hospici (Conte)	574
Salvatges a Massamagrell	
(La valor de les paraules)	581
En un matí serè	
(Descobriment de la crueltat)	589
L'infant, la gallina i el diable	
(Conte)	593
Una excursió al mas del Globo	
(L'infant i el vell sota la tempesta)	599
Japonesos a la platja (Conte)	611
Primaveres tèrboles	
(La tortura del sexe)	619
La dama del carrusel	
(Vacil·lacions d'un petit novel·lista)	625
Tarda de diumenge al melodrama	
(El nen fa observacions)	634
L'homenet que donava la sort	
(Conte)	642
Amor, dolç sentiment	
(El nen enamorat)	651
QUATRE FANTASIES	
De com els sants volgueren	
menjar maduixes	657
Un clown en el camí	669

Historieta de la màquina de cosir	678
En el concert	687
7. Les llunyanies suggestives (1952)	699
Pròleg	699
Les llunyanies suggestives	703
Als ravals, una casa humil	709
Cruel tirania	719
Quatre velletes	730
Balada de pescadors	737
La paret blanca	745
Maria-Teresa	761
Una vida	772
Màscares pobres	779
Al cinema	785
8. L'altre geperut i alguns contes més (1963)	797
Pròleg	797
L'altre geperut,	804
Un homenet que vingué de Bejís	830
El cor d'Eulàlia	851
Miquel no tenia esmena	876
Aquells torrons de Nadal	893
De com el diable va aparèixer al barranc de Carraixet	904

APÈNDIX

1. Les narracions de <i>Violet</i> i <i>Jordi</i>	955
Un fantasma fi i ben educat	956
Catarina i la madrastra	963
Una visita a l'oncle Ramon	972
Un carterista molt llest	976
Una nit de meravella	980
2. Índex cronològic dels llibres i narracions d'Ernest Martínez Ferrando	987

Introducció

Mesos després de la mort d'Ernest Martínez Ferrando, Joan Fuster va escriure un article a la premsa de Barcelona que ara mateix, quan comence a escriure aquesta introducció a la seua *Obra Narrativa Completa*, adquireix un significat especial. I això tant pel títol de l'article, «Memoria de J. E. Martínez Ferrando»,¹ com pel seu contingut. Res no afavoreix en més alt grau la memòria d'un escriptor que la publicació de la seua obra completa i ningú millor que Joan Fuster per mostrar-nos amb una prosa precisa i lúcida un retrat en miniatura d'Ernest Martínez Ferrando.² Quan es van conèixer Fuster tenia vint-i-vuit anys; Martínez Ferrando arribava ja a la seixantena i gaudia d'un prestigi ben merescut en els cercles culturals com a conseqüència de la seua obra literària, pel seu paper com a director de l'Arxiu de la Corona d'Aragó i per les seues publicacions de caràcter històric i arxivístic. Una

1 *Destino*, Barcelona, 1-I-1966, pp. 44-45.

2 Fa anys que vaig començar a interessar-me per Ernest Martínez Ferrando i, en conseqüència, he publicat un grapat de papers a propòsit de la seua trajectòria on el lector interessat trobarà ampliades i justificades moltes de les informacions que apareixen en aquestes pàgines introductòries. Ho faig constar perquè el que ara comence a escriure serà en una bona part, si no en tota, una mena de resum de tot el que podria dir d'aquest personatge de la nostra literatura.

llarga correspondència entre tots dos, des del desembre de 1950 fins al setembre de 1965, dóna compte de la relació intel·lectual i amistosa que mantingueren i justifica de sobres el pes de les opinions manifestades per l'assagista de Sueca en l'article dedicat a la seua memòria.³ Entre totes elles ara vull subratllar-ne una, que he triat ben conscientment per encetar aquestes pàgines. En repassar succintament la singladura de l'escriptor i el reconeixement que va rebre per la societat literària, Fuster escriu: «Por primera vez desde el siglo XV, un literato valenciano ingresaba en la normalidad de la literatura de su idioma. Los renacentistas se quedaron a medio camino. El entró de pleno en el juego sin ningún *handicap* regional o regionalista. Para los que desde el sur del Ebro nos incorporaríamos después a esta línea, su ejemplo constituyó una egregia lección». No calen més explicacions. Espere que el lector d'aquestes pàgines inicials copse l'encert d'un jove Fuster, bon coneixedor de la nostra història cultural i perfectament conscient dels problemes que els escriptors valencians han hagut de vèncer per assolir una certa *normalitat*.

Ernest Martínez Ferrando va nàixer a València (17-I-1891),⁴ fill de Pasqual Martínez

3 Vegeu: *Joan Fuster. Correspondència III (Ernest Martínez Ferrando)*, Tres i Quatre: València, 1999 (edició, notes i pròleg de Vicent Alonso).

4 Els seus pares l'inscrivieren amb els noms: Jesús, Antoni i Ernest. De fet, alguns dels seus escrits aparegueren amb signatures diferents, però no va fer ús mai del segon dels noms. Amb tot, la signatura Ernest Martínez Ferrando —a vegades convertida en Ernest M. Ferrando— fou la més emprada i coneguda.

Romualdo, prestigiós advocat que fou secretari general de la Universitat de València i Dolors Ferrando Martín. El matrimoni tenia ja quatre fills quan Ernest va nèixer, dos dels quals, Eduard i Daniel, foren també personatges vinculats al valencianisme incipient d'aquells anys, fins al punt que un diari barceloní, anys més tard, referint-se a les noves generacions valencianes, parlava de «la trinitat Martínez Ferrando». Quan Ernest tenia dos anys va morir sa mare. Son pare es tornà a casar amb una dona de Llutxent, Teresa Pérez Pallàs, nou matrimoni del qual nasqueren tres fills més. Estudià el batxillerat a l'Institut General Tècnic de València i obtingué el títol de Batxillerat pel juny de 1910. El curs següent ingressà en la Universitat de València on obtingué el grau de Llicenciat en Filosofia i Lletres, especialitat d'Història, pel juny de 1914 quan comptava vint-i tres anys.

Ja aleshores se li havia despertat la vocació literària. No havia obtingut encara el batxillerat quan publicava els seus primers escrits. Ho féu en el setmanari que l'any 1908, amb motiu de la festa de les falles, havia fundat Manuel González Martí, que signava amb el pseudònim Folchi. Es tracta d'*Impresiones*, una revista que, com ha dit Ricard Blasco: «[...] no tuvo carácter fallero sino artístico y literario, y significó un moderado intento de difundir entre los valencianos el espíritu noucentista. Llegó a publicar 78 números, siendo el último el de diciembre de 1909».⁵ Es tracta de dues petites

⁵ *Gran Enciclopedia de la Región Valenciana*, article «Impresiones», vol. V, València, 1973.

proses en castellà —«Historia siniestra» i «Aquel bueno de don Alejandro»—⁶ amb l'aspecte d'excel·lents redaccions acadèmiques, però d'una gran força lírica, i amb una influència notable del modernisme espanyol. La primera, dedicada a Manuel Galán Pacheco, que també col·laborà a la revista i que serà un personatge clau en la vida de Martínez Ferrando, apareix, a més, il·lustrada amb pintures —«Alpinista» i «Remembrança»— de Ramon Casas. Es tracta d'una brevíssima composició, amb un insignificant fil narratiu —la història sinistra del títol— que solament se'ns suggereix, sense que el lector pugui res més que endevinar el que s'ha esdevingut realment a partir dels indicis escassos que el narrador aporta. Tota ella, d'altra banda, farcida d'imatges i d'adjectius que contribueixen a la creació d'un ambient gairebé fantàstic. Es tracta d'uns primers exercicis literaris però contenen, esbossades, una bona part de les característiques dels seus primers reculls de narracions.

La València d'aquells temps era la de l'Exposició de 1909, amb forces nacionalistes emergents i un nou renaixement literari que es construïa a partir de la pobra herència del llorentinisme. Eduard i Daniel, més combatius, col·laboraven a *Pàtria Nova*, òrgan d'expressió de Joventut Valencianista; Ernest vivia plenament la vida universitària i els seus estudis d'història, molt més a prop de la contemplació que de l'acció, una actitud que, forjada en aquells anys d'aprenentatge, configurà el seu tarannà. Ell mateix ho reconeixia anys

6 Núm. 55, València, 1-IV-1909 i núm. 70, València, 15-VIII-1909, respectivament.

més tard en la resposta a una pregunta —«Quins ideals heu servit, amb quin lligam amb el passat i amb quina esperança de futur?»— que formulava *La Revista*, òrgan dels intel·lectuals noucentistes, als seus col·laboradors: «Els meus ideals els he servits amb una activitat purament literària i han estat això: estrictament literatura, intent de procurar-me una expressió estètica per a la meua manera de sentir i veure la vida. Involucrada amb aquest desig, una íntima alegria (així: alegria) de manifestar-me en català, la qual cosa sentia com una *densificació* de la meua condició valenciana. L'esperança meua per al futur és que els escriptors valencians segueixin igual camí.»⁷ Dues notes més per completar el dibuix de l'ambient que vivien els valencians d'aquell temps: l'èxit del republicanisme blasquista i —un element decisiu en la formació del jove Ernest— la música, concretada en la passió per Wagner. En un dels darrers articles que publicà,⁸ ens descriu, de vegades amb una forta dosi humorística, les polèmiques entre «sorianistes» i «blasquistes», dues fraccions del republicanisme valencià d'aquells anys que,

7 «Contestació a una enquesta», *La Revista*, Quaderns de 1933, Barcelona, p. 166. Fuster en l'article ja referit de *Destino* li atribuïa aquest tret com també Francesc Sintes Obrador («Martínez Ferrando y Menorca», *Boletín de la ANABA*, núm 52, agost-juny, 1966-1967, p. 22). I *La Publicitat*, en un article sense signar, presentava «la Trinitat Martínez Ferrando» tot adscriuint cada germà a una activitat ben determinada: Eduard és «el polític», Daniel «el poeta» i traductor de l'anglès, Ernest «el narrador» i traductor de l'alemany («De les actuals generacions valencianes. La Trinitat Martínez Ferrando», Barcelona, 20-III-1923).

8 «Sobre el wagnerismo en Valencia», Suplement «Valencia», *Levante*, València, 18-VI-1965.

lluny de les discrepàncies polítiques, coincidien a declarar-se fervents defensors del compositor alemany. El distanciament de la descripció i la posició adoptada quant al problema dels anti i pro-wagnerians de tots els temps ens acosta una mica més a aquesta actitud contemplativa del jove Ernest, allunyada de l'activisme i incapaç de prendre partit per posicions apassionadament subjectives. Així, en el cas de Wagner, opinava que eren els seus valors intrínsecs, independents de les modes, allò que un havia de valorar. L'article, d'altra banda, elaborat, com pràcticament tots els que publicà en els darrers anys de la seua vida, a base de records dels anys passats a la València de principis de segle, esmenta una sèrie d'escriptors que, ben segur, constituïren en aquella època l'objecte de les seues lectures: Rubén Darío, Pfo Baroja i, sobretot, Azorín, a qui dedicà un article ben especial.⁹ Amb aquest valencià de Mondòver, que a la darrerria del segle assistia a les tertúlies del Cafè España, a la ja desapareguda Baixada de sant Francesc, sempre es va sentir especialment lligat. Sens dubte perquè l'atreïa la seua estètica, però també perquè compartia amb ell una mena d'hibridisme lingüístic, que Martínez Ferrando atribuïa a tot el poble valencià i que el portà a entendre el País com el lloc on es produeix la convivència pacífica de gents d'orígens i llengües diferents.¹⁰

9 «Parlem d'Azorín», *El Camí*, núm. 62, València, 30-IX-1933.

10 «Valencianos *blancos* i valencianos *azules*, unos procedentes de la Sierra, otros de la Costa, se confunden y funden en un mismo espíritu al llegar a la ciudad y juntos contribuyeron con los restantes sectores de la población del

Després d'una breu estada d'estudis a Madrid¹¹ i d'haver guanyat l'oposició al cos d'Arxivers, Bibliotecaris i Arqueòlegs, l'any 1915 s'incorporà a la seua primera plaça a la Biblioteca Provincial i Universitària de Barcelona. L'any 1918 el passà a Girona destinat a Biblioteca Provincial i Arxiu d'Hisenda; tot seguit s'incorporà al seu destí definitiu a Barcelona, l'Arxiu de la Corona d'Aragó, que arribà a dirigir i que ja no abandonà fins a la jubilació. L'arribada a Barcelo-

Antiguo Reino de Valencia, a forjar a través de los siglos el alma de nuestra tierra, con sus virtudes y con sus defectos, pero sobre todo con una marcada tendencia a vivir bien la vida, atentos al surcar recto del arado y al resplandor dorado de la tierra» («Valencianos *blancos* y valencianos *azules*», *Las Provincias*, València, 17-VI-1959).

11 A la pensió on s'hostatjava va conèixer Enric Gonzales Gomà, conegut com Enric Gomà, nom amb què signava els articles de crítica musical a diferents diaris valencians. Gomà fou compositor i catedràtic de Contrapunt i Fuga del Conservatori de València i, a Barcelona, on havia anat a ampliar estudis, va dirigir el cor del Centre Catòlic de Santa Madrona. Era un personatge singular, que Sagarra ha descrit deliciosament en unes pàgines antològiques de les seues *Memòries* (ps. 717-720). Foren grans amics. L'article que Gomà publicà a la premsa de València amb motiu de la mort del seu amic n'és una prova excel·lent («Mi amistad con Ernesto», *Levante*, 25-IX-1965) com també moltes de les referències de Martínez Ferrando a la «pintoresca neurastènia» d'Enric Gomà, lligada sovint a les reflexions sobre l'hibridisme: «Ell en el fons sent la mateixa il·lusió aproximativa a Catalunya i cerca afanyós aspectes de contacte entre València i aquella. Però un dia, de sobte, es complau en buidar gerros d'aigua freda en persones que pensen, per exemple, com vostè. ¿No li ha dit encara allò de que ell es diu Gonzales pel seu pare (valencià) i Gomà per la seua mare (madrilenya)? Veritablement, es un home curiós» (Carta a Joan Fuster, Barcelona, 28-I-1954).

na permeté que, al poc temps i gràcies al seu amic Manuel Galán Pacheco, entrara en contacte¹² amb personatges que li facilitaren el camí que el faria emprar el català com a llengua d'expressió literària. L'any 1917 encara publicava en castellà els articles de *Las Provincias*,¹³ llengua que realment no abandonà mai en articles periodístics i publicacions de matèria històrica o arxivística. Carles Soldevila, Josep Maria de Sagarra i el mateix Galan Pacheco¹⁴ confirmen aquest canvi de llengua amb què emprendria en aquests anys la seua carrera literària. Però hi ha un testimoni del mateix autor que es refereix nítidament a la seua experiència. Es tracta del pròleg que va escriure per a la segona edició del llibre *Les llunyanies suggestives*,

12 Galan el portà a la tertúlia del doctor Quim Borralleras, a l'Ateneu, que freqüentaven personatges com Eudald Duran, Joaquim Folguera i Josep Maria de Sagarra. Aquest escriu a les seues *Memòries* (Aedos, 1964², pp. 617-8): «Més agradable [...] fou l'arribada d'Ernest Martínez Ferrando, del qual Galan m'havia fet tantes excel·lents pintures. Al cap de no gaire temps, Martínez Ferrando, identificat espiritualment amb nosaltres, posava les primeres pedres d'aquest monument intel·lectual que representa la seva obra i el seu prestigi».

13 Sobre Llorenç Riber (1-IV-1917) i sobre la sardana (12-IV-1917). Cas també de les narracions «Máscaras» a la revista *España* (año III, núm 110, 1-III-1917) i «Un jorobado» al diari *La Tribuna*, incorporades més tard, ja en català i reelaborades, als reculls que publicà.

14 Sagarra («Ernest Martínez Ferrando», *La Veu de Catalunya*, 2-II-1919) ho expressà com segueix: «Ben lluny d'aquella complacència sensual i limfàtica de la majoria dels escriptors valencians que amb ànima dialectal s'han declarat cantors exclusius de L'Horta, la seva fantasia ultrapassa tot límit localista, i el to del seu llenguatge ve a cercar el camí dels que volen pel català una aristocràcia de valor universal».